

Харитонов С. О.<https://orcid.org/0000-0002-2975-1743>

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Єсауленко П. М.<https://orcid.org/0009-0009-9454-1759>

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЗАПОБІГАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ ТА ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ: КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

У статті здійснено комплексне дослідження сучасного правового регулювання віртуальних активів як одного з ключових інструментів запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та забезпечення національної безпеки України в умовах цифрової трансформації фінансових систем. Обґрунтовано, що розвиток технологій блокчейн, поширення криптовалют, децентралізованих фінансових платформ і цифрових активів поряд із позитивними економічними наслідками створюють нові ризики для фінансової безпеки держави, пов'язані з фінансуванням організованої злочинності, тероризму, ухилення від оподаткування, обходом міжнародних санкцій та легалізацією незаконно одержаних доходів. Проаналізовано еволюцію законодавчого регулювання ринку віртуальних активів в Україні, починаючи з перших законодавчих ініціатив 2017 року та прийняття Закону України № 361-IX, Закону України «Про віртуальні активи», а також сучасного законопроекту № 10225-д, спрямованого на гармонізацію національного законодавства з положеннями Регламенту Європейського Союзу MiCA. Особливу увагу приділено питанням класифікації віртуальних активів, особливостям їх оподаткування, діяльності постачальників послуг, пов'язаних із віртуальними активами, а також механізмам фінансового моніторингу відповідно до міжнародних стандартів FATF. Досліджено сучасні способи використання криптовалют організованими злочинними угрупованнями, зокрема застосування криптовалютних міксерів, децентралізованих платформ, стейблкоїнів та інших цифрових фінансових інструментів для приховування походження активів і здійснення транскордонних фінансових операцій. Визначено основні напрями вдосконалення державної політики у сфері фінансового моніторингу, серед яких впровадження сучасних технологій блокчейн-аналітики, розвиток міжнародного інформаційного співробітництва, підвищення професійної підготовки працівників правоохоронних органів, а також удосконалення нормативного регулювання діяльності учасників ринку віртуальних активів. Зроблено висновок, що ефективно поєднання сучасних міжнародних стандартів FATF, європейського регулювання MiCA та національних механізмів фінансового контролю є необхідною передумовою мінімізації ризиків використання цифрових активів у злочинній діяльності, підвищення ефективності державного фінансового моніторингу та зміцнення фінансової й національної безпеки України.

Ключові слова: віртуальні активи, криптовалюта, легалізація доходів, відмивання коштів, фінансовий моніторинг, національна безпека, організована злочинність, цифрові фінансові технології, публічні послуги.

Постановка проблеми. Стрімка цифровізація фінансової системи, розвиток технології блокчейн, поширення криптовалют та інших віртуальних активів суттєво змінили механізми функціонування світової економіки. Одночасно ці процеси створили нові можливості для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, ухилення від оподаткування

нування світової економіки. Одночасно ці процеси створили нові можливості для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, ухилення від оподаткування

вання, приховування активів організованих злочинних угруповань та обходу міжнародних санкцій. Для України проблема має особливе значення в умовах воєнного стану, коли фінансова безпека безпосередньо впливає на обороноздатність держави, ефективність функціонування бюджетної системи та виконання міжнародних зобов'язань перед Європейським Союзом і FATF. Незважаючи на прийняття Закону України «Про віртуальні активи», Закону України №361-IX та розроблення законопроекту № 10225-д, механізм державного контролю за обігом цифрових активів досі перебуває на стадії формування. Зберігаються суттєві прогалини щодо оподаткування криптовалют, діяльності провайдерів послуг, пов'язаних із віртуальними активами (VASP), фінансового моніторингу та міжнародного співробітництва у сфері повернення активів. У зв'язку із цим особливої актуальності набуває комплексне дослідження сучасного правового регулювання віртуальних активів як одного із ключових інструментів забезпечення національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми протидії легалізації злочинних доходів, організованій злочинності та використанню цифрових фінансових технологій досліджували як українські, так і зарубіжні науковці. Значний внесок у дослідження кримінально-правових засад протидії злочинів, пов'язаних з обігом криптовалют зробили В.Л. Гончарук, [1, с. 124–130] Н.О. Гуторова, [2, с. 42–56] О.О. Дудоров, [3, с. 500–509] М. Думчиков, [4, с. 117–122] Ю.В. Луценко, [5, с. 59–65] які дослідили взаємозв'язок між легалізацією (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом та економічною безпекою України, прослідкували проникнення транснаціональної злочинності на фінансові ринки держави.

Окремі аспекти державного фінансового моніторингу, запобігання відмиванню доходів та боротьби з кіберзлочинністю в умовах воєнного стану досліджували В.П. Захаров, [6, с. 180–186] Р.С. Орловський [7, с. 893–910] та інші науковці.

Питання правового статусу криптовалют і цифрових активів висвітлювали К.Г. Некіт, [8, с. 40–42] О. Шаров [9, с. 126–138] а також експерти FATF, MONEYVAL та інші. Разом із тим більшість існуючих досліджень присвячені або кримінально-правовим аспектам легалізації злочинних доходів, або окремим питанням правового регулювання криптовалют. Проте залишаються недостатньо вирішеними залишаються питання щодо: взаємозв'язку регулювання ринку віртуаль-

них активів із забезпеченням національної безпеки; впливу новітніх європейських стандартів МіСА на українське законодавство; імплементації оновлених рекомендацій FATF щодо криптоактивів; сучасних механізмів використання криптовалют організованими злочинними угрупованнями; перспектив вдосконалення державного фінансового моніторингу в Україні.

Постановка завдання. Метою статті є комплексне дослідження сучасного правового регулювання віртуальних активів як складової системи запобігання легалізації злочинних доходів та забезпечення національної безпеки України, аналіз міжнародних стандартів FATF і МіСА, оцінка ефективності чинного законодавства та розроблення пропозицій щодо вдосконалення державного фінансового моніторингу.

Виклад основного матеріалу. Сучасна архітектура національної безпеки будь-якої суверенної держави безпосередньо залежить від стійкості її фінансово-економічної системи та здатності правоохоронних органів протидіяти транскордонним загрозам. У працях сучасних дослідників системно досліджується генезис та еволюція кримінальних викликів, які постають перед Україною в умовах глобалізації та воєнного стану. [10, с. 140–147] Протидія злочинності у світі сучасного міжнародного правопорядку вимагає постійної адаптації національного законодавства до світових безпекових стандартів та посилення міждержавної координації.

Дослідження проблем протидії організованій злочинності та системній корупції показує, що сучасні злочинні угруповання дедалі частіше використовують високотехнологічні фінансові інструменти для фінансування своєї діяльності та маскування джерел походження незаконно отриманих капіталів. Проблеми організації протидії організованим злочинним угрупованням, які загрожують державній безпеці України, набувають критичної ваги у зв'язку з військовими діями, оскільки тіньова конвертація капіталів та виведення коштів за кордон безпосередньо знекровлюють оборонний потенціал країни. Таким чином, легалізація злочинних доходів та відмивання грошей виступають не просто економічними деліктами, а перетворюються на пряму загрозу суверенітету та конституційному ладу держави.

Ефективна протидія організованим транснаціональним злочинним угрупованням у сучасних умовах неможлива без глибокого аналізу національного та зарубіжного досвіду боротьби з корупцією, а також без впровадження жорсткого

фінансового моніторингу за новими цифровими каналами переміщення активів. Саме на перетині кримінологічної теорії, міжнародного права та фінансових технологій лежить необхідність формування нової правової доктрини регулювання ринку віртуальних активів в Україні.

Історія формування нормативного поля для регулювання ринку віртуальних активів в Україні демонструє тривалий період правової невизначеності та пошуку оптимального балансу між державним контролем та стимулюванням цифрових інновацій. Перша хвиля активного обговорення правового статусу криптовалют у вітчизняному парламенті припала на 2017 рік, коли на розгляд було подано «Проект Закону про обіг криптовалют в Україні» № 7183 та альтернативний законопроект № 7183-1 «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні», а згодом – законопроекти № 9083 та № 9083-1. Проте через відсутність єдиної концепції та неузгодженість із міжнародними стандартами всі ці ініціативи були відкриті 29 серпня 2019 року, що утворило тривалий правовий вакуум.

Першим вагомим кроком на шляху легалізації крипторинку стало ухвалення Закону України Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення № 361-IX від 6 грудня 2019 року, який регулює запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. [11] У цьому нормативно-правовому акті вперше на законодавчому рівні було закріплено дефініцію «віртуальний актив» як цифрового вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей. Наступним стратегічним кроком стало прийняття 17 лютого 2022 року профільного Закону України «Про віртуальні активи» № 2074-IX, набрання чинності яким, однак, було відтерміновано до моменту ухвалення відповідних змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій із віртуальними активами.

З позицій цивільного законодавства правова природа віртуальних активів характеризується специфічним дуалізмом. Згідно зі статтею 192 Цивільного кодексу України, єдиним законним платіжним засобом на території держави визначено гривню. Водночас стаття 179-1 Цивільного кодексу України класифікує віртуальні активи як «цифрові речі» [12]. Через це обмін криптова-

люти на реальні товари, послуги або інші цифрові активи з юридичної точки зору не може вважатися класичним платежем, а кваліфікується як договір міни (бартеру). Така цивільно-правова конструкція вимагала створення спеціального фіскального та регуляторного механізму, який би дозволив інтегрувати цифрові речі у повноцінний господарський обіг, не порушуючи монополії національної валюти.

Технологічні особливості децентралізованих мереж створюють широкі можливості для трансформації класичних кримінальних схем. Головною перевагою криптовалют для тіньового сектору є псевдонімність транзакцій, швидкість транскордонних переказів та відсутність географічних обмежень для конвертації. Злочинні організації активно використовують спеціальні сервіси анонімізації – так звані криптоміксери. Механізм їхньої роботи полягає в тому, що внесені користувачем брудні кошти дробляться, перетворюються на умовні токени-«фішки» еквівалентної вартості, багаторазово перемішуються всередині платформи та виводяться на нові гаманці вже очищеними від первинних маркерів походження.

За даними міжнародних аналітичних центрів, зокрема Chainalysis та Europol, криптовалютні міксери широко використовуються для приховування походження цифрових активів, отриманих у результаті діяльності організованих злочинних угруповань, програм-вимагачів (ransomware), шахрайства та функціонування даркнет-маркетплейсів. Використання таких сервісів істотно ускладнює встановлення походження коштів та їх подальше відстеження правоохоронними органами. Згідно з Методологічним бюлетенем Міністерства фінансів України з питань протидії відмиванню коштів на 2026–2027 роки, сучасний кримінальний інструментарій зазнав суттєвих змін, а саме: використання SMSPs (соціальних платформ та зашифрованих месенджерів; транскордонні стейблкоїн-потокі; створення дзеркальних криптосервісів; цифрові канали наркотрафіку [13].

Центральним елементом легалізації крипторинку в Україні є законопроект № 10225-д, який був підтриманий Верховною Радою за основу 3 вересня 2025 року.

Законопроект № 10225-д, гармонізований із положеннями Регламенту ЄС MiCA, передбачає класифікацію віртуальних активів на три основні категорії: токени, прив'язані до активів, токени електронних грошей та інші віртуальні активи, до яких належать, зокрема, Bitcoin, Ethereum

і Solana. Для забезпечення стабільності та прозорості ринку законопроект впроваджує чіткі правила оподаткування та обмеження для різних категорій учасників господарського обігу.

Законодавство передбачає кілька важливих винятків із правил оподаткування для громадян. По-перше, приріст вартості активу до моменту його фактичного продажу (конвертації у фіатну валюту) не підлягає оподаткуванню, тобто просте утримання монет на гаманці є податково нейтральним. По-друге, операції з обміну однієї криптовалюти на іншу (наприклад, конвертація Bitcoin на USDT) без залучення фіатного сегмента не створюють податкових зобов'язань.

Окрему увагу приділено процедурі податкової амністії (так званій «нульовій декларації»): фізичні особи отримують право легалізувати накопичені криптоактиви, сплативши спеціальний внесок у розмірі 5% від їхньої вартості, навіть за повної відсутності первинних документів, які б підтверджували джерела походження цих коштів. Натомість для бізнесу запроваджуються суворіші правила. Зокрема, наукові дослідження у сфері правового статусу віртуальних активів наголошують на необхідності обов'язкового складання та оприлюднення документа «White Paper» із вичерпною технічною та фінансовою інформацією про активи або ICO-проекти для кожного учасника ринку, що має захистити інвесторів від шахрайських схем та фінансових пірамід.

Міжнародна група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) виступає головним регуляторним орієнтиром для національних систем фінансового моніторингу. Опубліковане 4 листопада 2025 року оновлене Керівництво та передовий досвід FATF спрямовані на суттєву активізацію глобальних зусиль щодо швидкого виявлення, арешту та повернення активів, одержаних злочинним шляхом. Цей документ містить практичні кейси з 38 провідних юрисдикцій і фокусується на швидкому збереженні цифрових доказів та віртуальних активів [14].

Для України імплементація цих рекомендацій має критичне значення, оскільки в листопаді 2025 року в державі розпочався процес розробки нової національної стратегії повернення активів. Новітні стандарти FATF орієнтують правоохоронну систему на застосування прогресивних інструментів, серед яких особливе місце посідають: розширена конфіскація: можливість вилучення майна та криптоактивів особи, якщо суд на основі обґрунтованих доказів переконаний, що вони мають злочинне походження, навіть за від-

сутності прямого вироку за конкретний предикатний злочин; конфіскація еквівалентної вартості: право стягнення будь-яких інших легальних активів фігуранта кримінального провадження, якщо безпосередні знаряддя злочину чи здобуті злочинним шляхом віртуальні активи були втрачені, знищені або назавжди заблоковані у децентралізованих мережах; спеціальні фонди відновлення активів: створення прозорих державних фондів, куди спрямовуватимуться конфісковані фінансові ресурси з метою компенсації збитків потерпілим від злочинів, захисту їхніх прав та відбудови пошкодженої інфраструктури; судовий контроль та пропорційність: забезпечення належних процесуальних гарантій та захисту прав третіх осіб, які діють добросовісно, що є базовою умовою підвищення довіри до системи кримінальної юстиції з боку міжнародних партнерів

Синхронізація національного законодавства України з рекомендаціями FATF дозволить не лише перекрити канали конвертації тіньових капіталів організованих злочинних угруповань, але й надасть правоохоронним органам дієві механізми для повернення виведених за кордон активів.

Трансформація методів легалізації доходів вимагає докорінного перегляду підходів до організації роботи суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу. Враховуючи зарубіжний досвід протидії організованій злочинності, правоохоронні органи України повинні відмовитися від пасивного спостереження за банківськими транзакціями та перейти до проактивного аналізу децентралізованих мереж.

Основними векторами вдосконалення державного моніторингу в сучасних умовах мають стати: 1) впровадження автоматизованих аналітичних систем блокчейн-трасування; 2) посилення міжвідомчої та міжнародної співпраці; 3) підвищення кваліфікації кадрового потенціалу; 4) запровадження інституту обов'язкової сертифікації криптопроектів.

Реалізація цих заходів дозволить нівелювати загрози другого та третього порядку, пов'язані з використанням новітніх зашифрованих каналів комунікації та стейблкоїнів для фінансування протиправної діяльності.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що стрімка цифровізація фінансових інструментів суттєво випереджає швидкість адаптації державного апарату контролю, створюючи нові лазівки для легалізації злочинних доходів та відмивання грошей.

Законопроект № 10225-д є компромісним правовим рішенням, яке здатне вивести український сегмент віртуальних активів із тіньової зони, встановити чіткі податкові правила для громадян та великого бізнесу, а також повністю заблокувати використання спрощеної системи оподаткування для сумнівних конвертаційних операцій. Водночас успіх цієї реформи залежатиме від здатності держави імплементувати

сучасні стандарти FATF у сфері розширеної конфіскації та налагодити ефективний моніторинг децентралізованих ринків. Тільки за умов синергії жорсткого правоохоронного контролю, прозорого фіскального стимулювання та активного міжнародного співробітництва Україна зможе гарантувати свою фінансову стабільність та захистити національну безпеку від новітніх гібридних загроз.

Список літератури:

1. Гончарук В.Л. Вплив легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, на економічну сферу України в сучасних умовах. *Право.UA*. 2021 р. № 4. С. 124–130.
2. Гуторова Н.О. Протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом: відповідність кримінального законодавства України та практики його застосування *Acquis Communautaire*. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2023. Вип. 45. С. 42–56.
3. Каменський Д.В., Дудоров О.О. Відмивання злочинних доходів через операції з віртуальними валютами: нова загроза економічній безпеці. *Електронне видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 1. С. 500–509.
4. Думчиков М. Особливості протидії легалізації злочинних доходів за допомогою віртуальних активів у кіберпросторі: практичний вимір. *Law. State. Technology*. 2022. Вип. 1. С. 117–122. DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2022-1-18>
5. Макаренко Н.К., Луценко Ю.В. Кіберзлочинність у сфері електронної торгівлі як прояв кримінального професіоналізму. *Право.ua*. 2023. Т. 3, с. 59–65.
6. Захаров В. П. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: теоретико-правовий аспект. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2014. № 801. С. 180–186.
7. Ruslan Orlovskiy, Sergiy Kharytonov, Igor Samoshchenko, Olha Us, Volodymyr Iemelianenko Countering Cybercrime Under Martial Law. *Journal of Cyber Security and Mobility* (Volume: 12, Issue: 6, November 2023) p. 893–910.
8. Некіт К.Г. Правовий статус криптовалют в Україні і світі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018 № 1. С. 40–42.
9. Шаров О. Глобальна криптовалюта як перспектива світової валютної системи. *Журнал європейської економіки*. 2018 т. 17, № 1. С. 126–138.
10. Мацола А.А. Кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 91: частина 4, с. 140–147.
11. Закон України Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
12. Цивільний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
13. Методологічний бюлетень Міністерства фінансів України з питань протидії відмиванню коштів на 2026–2027 роки URL: https://mof.gov.ua/uk/methodological_bulletins-875
14. Оновлене керівництво FATF щодо повернення активів URL: <https://ti-ukraine.org/research/onovlene-kerivnytstvo-fatf-shhodo-povernennya-aktyviv/>

Kharytonov S. O., Yesaulenko P. M. PREVENTION OF MONEY LAUNDERING AND PROTECTION OF NATIONAL SECURITY IN THE CONTEXT OF THE DIGITALIZATION OF FINANCIAL SYSTEMS: A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF VIRTUAL ASSET REGULATION

The article presents a comprehensive study of the contemporary legal regulation of virtual assets as one of the key instruments for preventing money laundering and ensuring Ukraine's national security in the context of the digital transformation of financial systems. It is substantiated that the rapid development of blockchain technology, cryptocurrencies, decentralised financial platforms, and other virtual assets, while creating significant opportunities for economic growth and financial innovation, simultaneously generates new threats to financial security associated with organised crime, terrorist financing, tax evasion, sanctions circumvention, and the laundering of illicit proceeds. The study analyses the evolution of Ukraine's legal

framework governing virtual assets, beginning with the first legislative initiatives introduced in 2017 and continuing through the adoption of Law of Ukraine No. 361-IX, the Law of Ukraine «On Virtual Assets», and Draft Law No. 10225-d, aimed at harmonising national legislation with the provisions of the European Union's Markets in Crypto-Assets Regulation. Particular attention is devoted to the legal classification of virtual assets, taxation mechanisms, the regulation of virtual asset service providers, and the implementation of anti-money laundering measures in accordance with the Financial Action Task Force standards. The article further examines contemporary methods employed by organised criminal groups to exploit cryptocurrencies, including cryptocurrency mixers, decentralised platforms, stablecoins, and other digital financial instruments designed to conceal the origin of criminal proceeds and facilitate cross-border financial transactions. Based on the conducted analysis, the author identifies the principal directions for improving Ukraine's state financial monitoring system, including the introduction of advanced blockchain analytics technologies, strengthening international information exchange, enhancing the professional competence of law enforcement authorities, and improving the regulatory framework governing virtual asset market participants. It is concluded that the effective integration of FATF standards, the European MiCA regulatory framework, and national financial control mechanisms constitutes a fundamental prerequisite for minimising the misuse of virtual assets for criminal purposes, increasing the effectiveness of anti-money laundering measures, and strengthening Ukraine's financial and national security.

Keywords: virtual assets, cryptocurrency, money laundering, anti-money laundering, financial monitoring, national security, organised crime, blockchain, public services.

Дата першого надходження статті до видання: 14.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.09.2026